

становлення і закріплення системи екологічних ціннісних орієнтацій студентської молоді, дасть змогу сприяти формуванню екологічної самосвідомості студентів екоцентричного спрямування. Підготовка майбутніх фахівців зі сформованою системою екоцентричних цінностей, поглядів і переконань має стратегічно важливе значення для будь-якої держави, адже забезпечує виховання молодого покоління, яке стане носієм і творцем екологічної культури нашого суспільства та відкриє нові можливості подолання споживацького ставлення до природи.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні сутнісних характеристик, педагогічних умов та шляхів формування і розвитку екологічної самосвідомості студентів вищих навчальних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дробноход М. І. Філософія екологічної освіти: концептуальні основи / М. І. Дробноход // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3. – С. 43–49.
2. Кон И. С. Открытие «Я» / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1978. – 367 с.
3. Кисельов М. М. Концептуальні виміри екологічної свідомості : монографія / М. М. Кисельов, В. Л. Деркач, А. В. Толстоухов та ін. – К. : Парапан, 2003. – 312 с.
4. Лось В. А. Человек и природа (социально-философские аспекты экологических проблем) / В. А. Лось. – М. : Политиздат, 1978. – 224 с.
5. Моисеев Н. Н. На пути к нравственному императиву : философские заметки / Н. Н. Моисеев // Экология и жизнь. – 1998. – № 1. – С. 4–10.
6. Швевс Г. И. Идея ноосферы и социальная экология / Г. И. Швевс // Вопросы философии. – 1991. – № 7. – С. 36–45.

Дата надходження до редакції: 11.12.2015 р.

УДК 372.8 «19»

Ростислав ШИКУЛА,
доцент кафедри біології
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті представлено аналіз проблеми підготовки майбутніх педагогів засобами музейної педагогіки. Обґрунтовано напрацювання науковців початку ХХ ст. та сучасності. Зазначено, що діяльність учителів біології повинна бути тісно пов'язана з використанням живих та неживих об'єктів, спеціалізованих кабінетів біології, музеїв природничого спрямування.

Ключові слова: музей, педагогіка, навчання, підготовка, засоби.

В статті проведено аналіз проблеми підготовки майбутніх педагогів засобами музейної педагогіки. Обґрунтовано напрацювання учених початку ХХ століття та сучасності. Зазначено, що діяльність учителів біології повинна бути тісно пов'язана з використанням живих та неживих об'єктів, спеціалізованих кабінетів біології, музеїв природничого спрямування.

Ключевые слова: музей, педагогика, обучение, подготовка, средства.

The author of the article analyzes the problem of training future teachers by the resource of museum pedagogy. The scientific researchers developments of

the beginning of the twentieth century and nowadays are learned. It is indicated that the activity of biology teachers must be closely linked with using of living and inanimate objects, specialized biology classrooms, natural history museums.

Key words: museum, education, training, training funds.

Постановка проблеми. Стрімкі соціальні, політичні та економічні зрушення, що відбуваються сьогодні в Україні, суттєво змінюють вимоги до рівня професіоналізму, інтелектуальних, соціокультурних і моральних якостей педагога. Зважаючи на це, виникає нагальна потреба в зміні професійної підготовки майбутнього вчителя.

У Державній програмі «Вчитель» зазначається, що саме завдяки діяльності педагога реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального та духовного потенціалу нації, розвиток вітчизняної науки, збереження і примноження культурної спадщини [1]. У Законі України «Про освіту» наголошується, що освіта – це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як

особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення його освітнього рівня, а також забезпечення країни кваліфікованими фахівцями [3].

У законі України «Про вищу освіту» стосовно підготовки висококваліфікованих фахівців, зокрема, зазначається: «Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [4].

Критично оцінено рівень сучасної освіти у Національній доктрині розвитку освіти й Концепції державної програми розвитку освіти в Україні на 2015-2025 роки. У Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки, зокрема, зазначається: «Нинішній рівень освіти в Україні не дає їй змоги повною мірою виконувати функцію ключового ресурсу соціально-економічного розвитку держави і підвищення добробуту громадян. Залишається низькою престижність освіти і науки в суспільстві. Розбудова національної системи освіти в сучасних умовах з урахуванням кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя, історичних викликів ХХІ століття вимагає критичного осмислення досягнутого і зосередження зусиль та ресурсів на розв'язанні найбільш гострих проблем, які стримують розвиток, не дають можливості забезпечити нову якість освіти, адекватну нинішній історичній епосі» [7].

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У ході написання статті нами було опрацьовано низку наукових досліджень, що розглядають музей як візуально-інтелектуальний компонент освітнього середовища. Як наслідок, ми виокремили такі групи дослідників:

- учені, які розглядали підготовку майбутніх учителів засобами музейної педагогіки (Т. Белофастов, Л. Воронов, Г. Вішин, Б. Гаврилів, М. Гнедовський, С. Домбровський, О. Караманов, Ф. Кушнір, Н. Ломова, Я. Макаруч, М. Мальчевська, Н. Мартем'янова, О. Михайловська, М. Нагорський, А. Новоселов, Т. Носова, Л. Ордуханян, Т. Понамарева, С. Пшенична, Н. Пусепліна, Ю. Павленко, А. Сечин, В. Снагощенко, С. Троянська, Г. Шалфіцька, В. Шведов);

- науковці, які вивчали роль музеїв при вищих навчальних закладах (В. Астахова, Н. Белостоцький, А. Бистриченко, М. Григор'єва, Н. Кузнецова, М. Кулакова, Т. Ена);

- педагоги, об'єктом дослідження яких було використання шкільних музеїв в освітньому процесі (Я. Борин, Я. Бойко, М. Бакуненко, С. Богуславський, В. Ванслова, А. Василенко, Л. Гайда, Н. Ганнусенко, М. Кашин, В. Камінська, О. Кравцова, А. Ломунова, Н. Лошинин, П. Луньов, О. Ляпин, В. Лисенко, Т. Мацейків, О. Міхно, Н. Нагорський, З. Огризко, М. Ожицька, Ю. Омельченко, Є. Павлюченко, І. Пушкар, Т. Мацейків, В. Столетов, М. Струнка, О. Третяк, Г. Елькін, Г. Ясєв).

Мета статті – здійснити аналіз проблеми підготовки майбутніх учителів засобами музейної педагогіки.

Виходячи з мети статті, її основними завданнями є:

- опрацювання досліджень вітчизняних науковців початку ХХ століття, що стосуються питань методики підготовки майбутніх учителів природничого циклу та ролі музеїв у формуванні світогляду учнів;

- аналіз досліджень сучасних науковців стосовно ролі музеїв при навчальних закладах та вплив засобів музейної педагогіки на підвищення освітнього рівня школярів та студентів.

Виклад основного матеріалу. У першій половині ХХ ст. проблеми формування професійної компетентності за допомогою музею вивчали А. Бунін, А. Гусєв, І. Жук, М. Хитьков та ін.

Так, І. Жук у дослідженні «Шкільний музей у Київському Свято-Володимирському міському училищі» (1902 р.) називає шкільні музеї «необхідним шкільним приладдям», переконує в необхідності подібних музеїв та рекомендує педагогам облаштовувати їх у своїх навчальних закладах, адже експонати завжди знаходяться «під рукою» [13].

А. Гусєв у своїй роботі «Шкільний музей як навчальний посібник при заняттях з дітьми в початковій школі» (1908 р.) зазначає, що наочно-показові шкільні музеї відіграють велике значення, оскільки поживляють і полегшують у школі викладання багатьох предметів, сприяють популяризації та поширенню знань. На його думку, безпосередні спостереження на місцевості, які не потребують складних пристосувань, привчають учнів до більш осмислених занять. Також учений обґрунтовує необхідність створення двох типів музеїв: сільського і міського, переконує, що, залежно від характеру даної місцевості, при кожній школі спільними зусиллями вчителів та учнів може бути облаштовано власний шкільний музей. Він може складатися як із предметів і колекцій, що характеризують місцеві особливості природи, промисловості, домашнього побуту і відносяться до історичного минулого, так і з колекцій, систематично підібраних зі зразків, малюнків і предметів з метою узагальнення основних відомостей про навколишній світ, постановки необхідних дослідів і спостережень. Головна особливість ідеї даного музею полягає в його рухливості та простих прийомах монтування-складання приладів.

Крім того, А. Гусєв у своєму дослідженні дає практичні поради учителям та учнями стосовно того, як створити шкільний музей, як збирати матеріали та монтувати колекції, а також пропонує викладачам методичні вказівки щодо використання колекцій шкільного музею на заняттях [11].

Вагомим внеском у створення музеїв при навчальних закладах є дослідження М. Хитькова «Шкільний музей. Його значення й організація» (1913 р.), де вміщено цінні практичні рекомендації стосовно використання наочності в ході викладання біології, географії та історії. Роздумуючи над значенням терміна «шкільний музей», автор зазначає: «Під назвою «шкільний музей», як відомо, не варто розуміти установу, де зібрані ті чи інші наукові цінності. У шкільному музеї вони дуже бажані і можуть бути в наявності, особливо ті з них, що характеризують дану місцевість зі сторони геологічної та історич-

ної, а також визначають особливості навколишньої флори і фауни. Цим шкільні музеї принесуть користь не тільки школі, а й науці» [18, с. 3].

Особливої уваги варті рекомендації вченого-історика А. Буніна, представлені ним у збірнику «Живі свідки минулого». Зокрема, автор зазначає: «Якби при народних школах, хоча б в одній на цілий повіт, був організований невеликий музей старовинних знахідок, то предмети, знайдені на полях під час земляних робіт або просто наявні в будинках, не зникали б безслідно, а зберігалися. У такий музей необхідно збирати все, що може бути названо старовиною, хоча це поняття надзвичайно широке. Сюди можна віднести монети, старовинні книги, як рукописні, так і друковані, різноманітні ікони, хрести, вироби з каменю та кістки» [8].

Крім того, нами було проаналізовано дослідження сучасних науковців, що стосуються професійної підготовки майбутніх учителів природничого циклу. Їх автори зауважують, що в ході підготовки майбутніх учителів біології особливу увагу слід звернути на формування професійної компетентності, адже їх діяльність тісно пов'язана з використанням живих та неживих об'єктів, спеціалізованих кабінетів біології, музеїв природничого спрямування.

У сучасній педагогічній та музеєзнавчій літературі ми знаходимо підтвердження якісного впливу експозицій музеїв на рівень освіти. Так, у працях сучасних педагогів (Т. Белофастова, Л. Данилова, В. Дукельський, І. Калиниченко, О. Карпенко, Ю. Ключко, Ю. Омельченко, Ю. Павленко, Н. Пусепліна, І. Самсакова, Б. Столяров, М. Юхневич) наголошується, що професійна компетентність – «це сукупність знань, умінь, необхідних для ефектної професійної діяльності, вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [16, с. 30]. Представлені вище науковці звертають увагу на те, що у своїй професійній діяльності вчитель природничих дисциплін потребує залучення нового потенціалу в процесі його фахової підготовки. Саме впровадження в процес навчання музейних засобів як джерела додаткової візуальної інформації є потужним ресурсом у виконанні виокремлених нами педагогічних задач.

Для з'ясування поняття «музей» звернемося до педагогічних словників. Так, у «Педагогічному словнику» С. Гончаренка пропонується таке визначення цього терміна: «Це науково-дослідні і науково-освітні заклади, які збирають, вивчають, зберігають і популяризують пам'ятки природничої історії, матеріальної і духовної культури – першоджерела знань про розвиток природи й людського суспільства» [12, с. 217]. В означеному словнику також дається визначення поняття «шкільний музей», що трактується як «зібрання оригінальних пам'яток – джерел з історії, природи і суспільства, які збираються та експонуються згідно з навчальними і виховними завданнями школи» [12, с. 218].

Спіраючись на опрацьовані джерела, спробуємо дати власне визначення поняття «природничий музей»: «Це спеціально обладнаний кабінет (зала), в якому зберігаються об'єкти органічного та неорганічного походження; установа з унікальним високоінформативним середовищем, потужною емоційною складовою, побудованою відповідно до принципів музеєзнавства, еволюції і систематики живих орга-

нізмів з урахуванням сучасних досягнень науки та техніки». До цього варто додати, що завдяки своїй високій інформативності природничий музей має потужний вплив не лише на особистість у цілому, а й на формування її професійної компетентності зокрема.

Зазначимо, що у своїй професійній діяльності викладачі навчальних закладів повинні орієнтуватися на накази, розпорядження, постанови Міністерства освіти та науки України, Кабінету Міністрів України (зокрема, накази Міністерства освіти і науки України «Про внесення змін до положень щодо музеїв при навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України», «Про підсумки проведення огляду музеїв при навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України», «Про затвердження положень про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України») щодо функціонування музеїв, які діють у навчальних закладах. Так, у положенні про музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України, зазначено, що основними завданнями музею є: залучення молоді до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідницької, художньо-естетичної та природоохоронної роботи; формування в молоді соціально-громадського досвіду на прикладах історичного минулого України; розширення і поглиблення загальноосвітньої та професійної підготовки молоді засобами позакласної, позашкільної роботи; надання допомоги педагогічному колективі навчального закладу щодо впровадження активних форм роботи з молоддю; залучення молоді до формування, збереження та раціонального використання музейного фонду України; вивчення, охорона і пропаганда пам'яток історії, культури і природи рідного краю; проведення культурно-освітньої роботи серед молоді, інших верств населення.

Висновки. Питання підготовки вчителя засобами музейної педагогіки було об'єктом досліджень багатьох науковців. Нами, зокрема, встановлено, що в першій половині ХХ ст. учених цікавили проблеми формування професійної компетентності за допомогою музею, вони також пропонували звернути увагу на вдосконалення навчального процесу, давали цінні рекомендації та поради щодо створення музеїв у навчальних закладах. У літературі, виданій на початку ХХ ст., нами було знайдено ряд підтверджень стосовно функціонування при тогочасних навчальних закладах різноманітних музеїв та музейних кімнат, обґрунтування необхідності створення музеїв при кожному навчальному закладі.

Проблеми формування професійної підготовки фахівців засобами музейної педагогіки досліджуються сучасними науковцями, однак постає необхідність більш детального висвітлення методики використання музейних експонатів при підготовці вчителів природничого циклу.

Аналіз сучасного стану законодавчої бази щодо функціонування музеїв при навчальних закладах свідчить про підвищення інтересу держави до підготовки вчителів та засвоєння знань учнів із використанням засобів музейної педагогіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна програма «Вчитель» : затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28.03.2002 № 379 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show>.

2. Закон України «Про музеї та музейну справу» : затверджений постановою Верховної Ради України від 29.06.95 № 250/95-ВР [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 25. – 191 с. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/249/95>.

3. Закон України «Про освіту» : затверджений постановою Верховної Ради України від 04.06.91 № 1144-ХІІ [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 34. – 451 с. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1060>.

4. Закон України «Про вищу освіту» : від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради УРСР. – 2014. – № 37–38. – 2004 с. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1060>.

5. Концепція розвитку освіти на період 2015-2025 років (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/news/43501>.

6. Положення про музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України : затверджено наказом МОН України від 04.09.2006 № 640 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvym.org.ua/polozhennya-pro-muzej-pri-navchalnomu-zakladi>.

7. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів: матеріали Парламентських слухань у Верховній Раді України 17 червня 2009 року [Електронний ресурс] / за заг. ред. В. І. Полохало. – К. : Парламентське видавництво, 2009. – Режим доступу : <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog>.

8. Бунин А. Живые свидетели прошлого / А. Бунин // Народный учитель. – 1914. – № 15. – 23 с.

9. Воронова Л. М. Педагогічний аспект діяльності музеїв при закладах освіти на Харківщині на межі ХХ–ХХІ ст. / Л. М. Воронова, Н. С. Мартем'янова // Вісник Харківської державної академії культури. – 2014. – Вип. 43. – С. 15–24.

10. Гайда Л. А. Каталог музеїв при навчальних закладах України / Л. А. Гайда. – Кіровоград : Лисенко В.Ф., 2012. – 136 с.

11. Гусев А. Н. Школьный музей как учебное пособие при занятиях с детьми в начальной школе / А. Н. Гусев. – М. : Изд. Гросмань, Кнебель, 1908. – 100 с.

12. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.

13. Жук И. Н. Школьный музей в Киевском Свято-Владимирском городском училище / И. Н. Жук. – Киев : лито-тип. И. Н. Кушнерев и К°, Киев. отделение, 1902. – 16 с.

14. Каталог музеїв при навчальних закладах України / упор. Л. А. Гайда. – Кіровоград : Лисенко В. Ф., 2012. – 136 с.

15. Літописець української педагогіки (педагогічний музей України: віхи становлення та розвитку) / уклад. О. П. Міхно, – К. : Освіта. – 2009. – 36 с.

16. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 2004. – 286 с.

17. Снагощенко В. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя історії засобами музейної педагогіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Снагощенко Валентина Володимирівна. – К., 2010. – 24 с.

18. Хитков Н. А. Школьный музей. Его значение и организация / Н. А. Хитков. – Киев : Издание склада наглядных учебных пособий Ив. Гр. Василенко, 1913. – 306 с.

Дата надходження до редакції: 14.12.2015 р.